УДК 802.0 – 541.45

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СЕМАНТИЧНИХ КЛАСИФІКАЦІЙ ДІЄСЛОВА В АНАЛІЗІ НЕЗАЙМЕННИКОВИХ НЕІНВЕРСОВАНИХ ПИТАНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Борухович Г.Й., аспірант

Запорізький державний університет

Предметом цієї статті є зв'язок між груповою семантикою дієслова-присудка та прямим порядком слів у незайменникових питальних реченнях англійської мови.

Ключові слова: семантична класифікація, дієслово-присудок, прямий (неінверсований) порядок слів.

Борухович А.И. О ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЕМАНТИЧЕСКИХ КЛАССИФИКАЦИЙ ГЛАГОЛА В АНАЛИЗЕ НЕМЕСТОИМЕННЫХ НЕИНВЕРСИРОВАННЫХ ВОПРОСОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ / Запорожский государственный университет, Украина

Предметом данной статьи является связь между групповой семантикой глагола-сказуемого и прямым порядком слов в неместоименных вопросительных предложениях английского языка.

Ключевые слова: семантическая классификация, глагол-сказуемое, прямой (неинверсированный) порядок слов.

Borukhovitch A.I. On possibility of applying semantic classification of verbs to the analysis of general questions with a direct word order in the English language / Zaporizhzhya state university, Ukraine

The subject of this article is the connection between group semantics of the verb-predicate and direct word order in general questions in the English language.

Key words: semantic classification, verb predicate, direct word order

Системний підхід до вивчення семантики словесних знаків спричинив цілий ряд класифікацій дієслівних значень. У цій статті робиться спроба проаналізувати найбільш відомі семантичні класифікації англійських дієслів з метою встановлення можливості використання цих класифікацій для пояснення впливу семантики дієслова на порядок слів у незайменникових питаннях.

Хоча всі існуючі класифікації називаються семантичними, в основі їхній лежать різні принципи: не тільки лексичні значення, але й синтаксичні характеристики дієслів, їхні валентнісні властивості. Оскільки принципи класифікацій різні, вони служать різнім цілям і пояснюють різні аспекти граматичного поводження дієслів.

Так, семантична класифікація дієслів Г. Г. Сильницького [1] будується на основі синтаксичних характеристик дієслів, на основі їх зовнішньої і внутрішньої дистрибуції. Під зовнішньою дистрибуцією дієслівного класу розуміється дистрибуція у звичайному змісті слова, тобто синтаксичне оточення дієслова. Внутрішня дистрибуція дієслова встановлюється за допомогою операції розгортання, що полягає в заміні дієслова словосполученням, семантично еквівалентним цьому дієслову, наприклад: to toil - to work hard; to advance - to move forward. Підлеглі члени цих словосполучень (hard, forward) визначають внутрішню дистрибуцію дієслів певного семантичного класу. Внутрішня дистрибуція описується в термінах синтаксичних класів, тобто в термінах синтаксичних функцій, що виконуються підлеглими членами (to toil - to work + обставина способу дії; to advance - to move + обставина місця). У такий же спосіб розглядається зовнішня дистрибуція класів дієслів.

Два синтаксичні класи, що виступають у ролі підлеглих членів: 1) прямий додаток і 2) динамічна обставина місця, що виражає напрямок, служать для диференціації трьох семантичних класів: 1) "дія", детермінантом якого служить пряме доповнення; 2) „рух", детермінантом якої є динамічна обставина місця, і 3) "процес", що являє собою слабкий клас, який не володіє дистрибутивними ознаками перших двох. Ця класифікація, що виправдовує себе при вивченні семантичної типології речення, може бути використана також і при аналізі такої категорії англійського дієслова, як стан.

У "Граматиці сучасної англійської мови" Р. Квірка і його співавторів [2] основне розходження також проводиться між "динамічними" дієсловами (dynamic verbs) і дієсловами стану: Динамічні дієслова підрозділяються далі на п'ять підкласів: 1) дієслова, що позначають діяльність (activity verbs) - ask, help, read; 2) дієслова, що позначають відчуття (verbs of bodilv sensation)-ache, feel, hurt; 3) дієслова, що позначають процес (process verbs)-change, grow; 4) дієслова, що позначають початок чи кінець події (transitional event verbs)-die, lose; і 5) дієслова миттєвої дії (momentary verbs)-hit, jump. Дієслова стану розпадаються на 1) дієслова пасивного сприйняття і розумової діяльності (verbs of inert perception and

cognition)-believe, desire, doubt; і 2) дієслова, що позначають відносини (relational verbs) -be, belong to, concern, have.

Питання про класифікацію дієслівних значень підіймалося також авторами, що досліджували семантичну структуру речення. Безсумнівно, заслуговує на увагу семантична класифікація Ф. Данеша [3,27-28], яка була запропонована ним у 1968 році. Досліджуючи семантичну структуру речення, центральне місце в якій приділяється дієслову, Данеш пропонує виділити 4 семантичні класи предикативних одиниць: 1) дієслова, що позначають дії (kill); 2) дієслова, що виражають події (meet, fall); 3) дієслова, що позначають внутрішнє відношення (like) і 4) дієслова, що позначають порівняння (excell).

Цікаво, що, хоча Данеш називає діями, подіями і т.п. значення дієслів, фактично ним скрізь розглядається семантична структура речення. В основі його класифікації лежать відношення між членами цієї структури, елементи якої не мають однозначної відповідності одиницям граматичної організації речення. Так, семантична структура речення з дієсловами, що позначають дії, має вигляд: "Діяч - дієслово - патієнт" (The farmer killed the duck). Речення із дієсловами, що означають подію, мають семантичну структуру "Носій події - складна подія" (John met Mary) чи "Носій події - проста подія" (John fell). Дієслова, що позначають дію, можуть бути замінені дієсловом do, найбільш загальним значенням якого є значення "зробити дію". Звідси - можливість постановки питання What did John do? Для дієслів, що позначають події, дієсловом-ідентифікатором є дієслово happen, що показує ненавмисний характер процесу. Таким чином, речення з цими дієсловами відповідають на запитання What happened to John? Семантична структура речення з дієсловом, що позначає внутрішнє відношення, - "носій відношення - дієслово - об'єкт відношення" (John likes music). У реченнях же з дієсловами, що позначають порівняння, проводиться зіставлення предметів за їхніми розмірами, кількістю, цінністю й іншими якостями (John excelled the other players).

Ще одна класифікація дієслів за їхніми значеннями у складі висловлення була запропонована У. Чейфом [4], що також досліджує семантичну структуру речення. У концепції Чейфа визначальним у реченні є дієслово, причому під дієсловом розуміється будь-який предикативний елемент, у тому числі і дієслово у власному значенні слова. Дієслово, за Чейфом, визначає семантичну структуру речення, зокрема, можливості його розгортання за рахунок іменників. Тому семантична класифікація дієслів будується з урахуванням тих позицій, що можуть бути зайняті іменниками в реченні. Чейф враховує не тільки можливості розширення самого дієслова за рахунок додатків, але й характер суб'єкта в реченні, що може бути патієнтом (об'єктом впливу) при одних дієсловах і агентом (тим, хто виконує дію) при інших.

Основне розходження проводиться між дієсловами стану і дієсловами, що позначають подію, як називає їх автор. Предикативна одиниця визначається як дієслово стану в тому випадку, якщо вона вживається в реченнях, у яких повідомляється про місце розташування чи стан предмету, позначеного іменником. У цьому випадку дієслово супроводжується патієнтом, що визначає собою те, що знаходиться в даному становищі, наприклад: The wood is dry. Tom wanted a drink.

Предикативні одиниці, що не попадають під категорію дієслів стану, є дієсловами не-стану, за термінологією Чейфа, котрий рекомендує ряд практичних процедур для диференціації дієслів стану і дієслів не-стану. Однієї з таких процедур є постановка питання What happened? Неможливість постановки такого питання свідчить про те, що перед нами дієслово стану: What happened? - The wood was dry. У тих же випадках, коли це питання цілком доречне, ми маємо справу із дієсловами що позначають подію: What happened?- Harriet sang. What is happening? - Harriet is singing. Дієслова, що позначають подію, у свою чергу поділяються на дієслова, що позначають процеси і дії, залежно від того, є підмет речення патієнтом чи агентом дієслова. Якщо іменник є патієнтом, то дієслово має значення процесу, а про патієнта говориться, що він змінив свій стан: The wood dried. Tom saw a snake.

У реченнях з дієсловом, що позначає дію, іменник є агентом, тобто тим, хто виконує дію. І тут Чейф пропонує практичну процедуру для розрізнення дієслів зі значеннями процесу і дії. Речення з дієсловами, що позначають дії, відповідають на питання: What did N. do? - N. sang. What is N. doing? - N. is singing; процесуальні дієслова відповідають на питання: What happened to N.? - N. died. What is happening to N.? - N. is dying.

Справедливо вважаючи, що можливість чи неможливість уживання тривалого виду залежить від семантики дієслова, Чейф використовує свою класифікацію для пояснення заборони на вживання деяких дієслів у прогресиві. Так, дієслова стану, на відміну від дієслів, що позначають події, не мають форм тривалого виду.

Семантична класифікація дієслів У. Чейфа є найбільш прийнятною для вивчення видової системи англійського дієслова, оскільки принцип, покладений в основу цієї класифікації, а саме, угруповання дієслів з урахуванням значень їхніх лівосторонніх актантів (агент, патієнт), дозволяє звести суб'єктивний фактор при аналізі значень до мінімуму.

Зовсім інший принцип покладений в основу семантичної класифікації, розробленої П. Л. Соболєвою [5].Усього виділяється сім семантичних класів: дієслова руху, дієслова стану, дієслова, що позначають звукові і світлові явища, дієслова комунікації, дієслова сприйняття і розумової діяльності, дієслова фізичного прояву емоцій і станів і дієслова, що позначають дії людей і предметів. При розподілі дієслів за класами враховуються такі параметри, як однозначність/багатозначність дієслів, а також їхня перехідність/неперехідність. Ці сім класів у свою чергу підрозділені на підкласи і, у деяких випадках, на підгрупи, що дають більш докладну характеристику дієслова в рамках виділених значень.

Так, клас "дієслова стану" описується як той, що складається з трьох підкласів, що у свою чергу включають в себе дві чи більше підгрупи: 1) психо-фізичні стани, куди входять неперехідні дієслова (sleep, hurry); 2) дієслова зовнішнього положення, що також характеризуються неперехідністю (lie, stay) і 3) дієслова вираження почуттів, згруповані усередині цього підкласу як а) дієслова внутрішнього відношення до навколишнього (love, miss); б) дієслова внутрішнього настрою (hope, wonder), в) дієслова, що виражають внутрішнє прагнення, тяжіння (wish desire) і г) дієслова волевиявлення (resolve, dare). Перші два підкласи характеризуються неперехідністю, дієслова третього можуть бути як перехідними, так і неперехідними. Ця класифікація використовувалася П. А. Соболєвою для визначення найбільш і найменш продуктивних семантичних розрядів дієслів з погляду конверсії в сучасній англійській мові. Для аналізу використовувалися дієслова, що є похідними від досліджуваних іменників. При спробі ж використання її для класифікації інших дієслів, що не є конвертованими від іменників, виникають певні труднощі, у який клас потрібно, віднести, наприклад, дієслово contain, що є перехідним? Здається, це все-таки дієслово стану, незважаючи на те, що в класі дієслів стану цієї класифікації для нього не знаходиться місця: перехідні дієслова входять тут тільки в підклас дієслів вираження почуттів.

На нашу думку, із наведених класифікацій найбільш прийнятною для рішення поставлених задач є семантична класифікація дієслів П. А. Соболєвої, тому що це - детальна власне-лексична класифікація дієслів, оскільки дієслова тут згруповані відповідно до значень їхніх коренів.

На матеріалі твору сучасної британської письменниці P.D.James “A Certain Justice” нами був проведений аналіз 100 незайменникових питальних речень із прямим порядком слів із точки зору розподілу їхніх дієслів-присудків за групами згідно з їх лексичним значенням.

Більш за все прикладів (36 вживань) знайшлось серед дієслів сприйняття і розумової діяльності. У цьому класі найбільш частотними є дієслова: to think (5), to mean (4), to know(4), to remember (3) та дієслівні словосполучення to have no idea (4), to be sure (certain) (4). Дієслів to find, to admit, to suggest, to realize, to occur, to recognize, to expect було вжито в незайменникових неінверсованих питаннях по одному разу. Дієслова сприйняття представлені лише двома лексичними одиницями: to see (3) і to hear (2). Наприклад:

‘You think she was left-handed, sir?’ [6, 342]

‘Octavia knew about your visit?’ [6, 302]

‘And you’ve no idea what that could have been?’ [6, 236]

‘You’re sure that she’s dead?’ [6, 209]

‘It didn’t occur to you that the blood must be Mr Ulrick’s? [6, 175]

‘And you haven’t seen Miss Aldridge since?’ [6, 317]

‘You heard no noise from either?’ [6, 196]

На другому місці (31 вживання) дієслова стану. Так, дієслово to be було вжито 16 разів (Серед них у конструкції there is/there are 5 разів). Наприклад:

‘And this is how you found her?’[6,135]

‘So there’s nothing else you can tell me?’[6, 191]

Дієслово to have зустрілось 8 разів. Щоправда, за класифікацією П.А.Соболєвої, для нього немає відповідного підкласу серед дієслів стану. Тому ми пропонуємо додати підклас дієслів, що позначають відносини між людьми та речами – „посесівні” відносини [7,173]. Наприклад:

‘She had no enemies?’ [6, 238]

‘You’ve got money?’ [6, 420]

В опрацьованому матеріалі також були виявлені інші дієслова стану: дієслова зовнішнього положення (to live (2), to keep silent, to keep in touch); дієслова вираження почуттів, а саме - а) дієслова внутрішнього відношення до навколишнього (to like); б) дієслова внутрішнього настрою (to hope,), в) дієслова, що виражають внутрішнє прагнення, тяжіння (to tend) і г) дієслова волевиявлення (to decide).

‘Surely no one could still be living in this wasteland?’ [6, 393]

‘But you hoped to stay on?’ [6, 178]

Наступний клас дієслів, що позначають дії людей і предметів, представлений 22 вживаннями, але більшість дієслів цього класу вживалися одноразово (to serve, to wear, to deny, to help, to extract, to kill, to make enemies, to wait, to work, to agree, to refuse, to forbid, to give up, to destroy). Винятками є дієслова to take(2), to do(3), to ask(3). Наприклад:

‘You took the train from Snaresbrook station?’ [6, 285]

‘She couldn’t have done it herself?’ [6, 281]

‘You’re asking me for an alibi?’ [6, 275]

Класи дієслів руху та дієслів комунікації репрезентовані лише трьома лексичними одиницями кожний, але деякі з них було вжито більш одного разу. Дієслова руху - це: to come(3), to go(2), to stop(1) Дієслова комунікації - це: to tell(5), to speak(1), to talk(1). Наприклад:

‘So you’ll come back?’ [6, 307]

‘And after the rehearsal you went to supper?’ [6, 287]

‘You’re telling me that you were in London that night?’ [6, 296]

Дієслова, що належать до інших класів за класифікацією П.А.Соболєвої - дієслова, що позначають звукові і світлові явища, та дієслова фізичного прояву емоцій і станів – не були виявлені в нашій виборці.

Таким чином, можна дійти висновку, що існує певний зв'язок між груповою семантикою дієслова-присудка та порядком слів у незайменникових питальних реченнях. Так, для загальних неінверсованих питань в англійській мові найбільш характерними є присудки, виражені дієсловами, що належать до класів дієслів сприйняття і розумової діяльності (36 вживань), дієслів стану (31 вживання), та дієслів, що позначають дії людей і предметів (22 вживання). Отже, ми спостерігаємо зв'язок між лексичним та граматичним рівнями англійської мови.

У наступній роботі.здається цікавим дослідити зв'язок індивідуальної семантики дієслова-присудка та порядку слів у незайменникових питаннях

ЛІТЕРАТУРА

1. Сильницкий Г. Г. Семантические классы глаголов и их роль в типологической семасиологии // Структурно-типологическое описание современных германских языков. – М., 1966. – 250 с.
2. Quirk. R,. Greenbaum S,. Leech G,. Svartvik J. A Grammar of Contemporary English. – Essex: Longman, 1973. – 1554 p.
3. Дзюба В.Н. О возможности использования семантических классификаций при изучении видовой системы английского глагола // Вопросы грамматики английского языка. Сб. науч. трудов. – М.,1978. – Вып.132. – С.23 – 32.
4. Чейф У. Значение и структура языка. - М., 1975.
5. Соболева П. А. Словообразовательные отношения по конверсии между глаголом и отглагольным существительным в современном английском языке: Дис...канд. филол. Наук (10.02.04) / МГУ. – М., 1959. – 150 с.
6. James P.O. A Certain Justice - Penguin Books, 1998 - 482p.
7. Уфимцева А. А. Лексическое значение. – М: Наука, 1986. – 240 с.